

Irina Gruschewaja: Kun je dat leven noemen? (1991)

Per jaar worden de gevolgen erger

Sieth Delhaas

Hervormd Nederland, 14 september 1991

Inleiding

In het huis aan de Starowilenskaja in Minsk waar de stichting *Kinderen van Tsjernobyl* haar onderkomen heeft, is het een komen en gaan. Irina Gruschewaja, medeoprichtster van de stichting, blijft ogenschijnlijk kalm. Onvermoeibaar legt ze uit wat haar stichting beoogt. Haar baan als docente germanistiek aan de universiteit heeft ze gehalveerd om dit werk te blijven doen. Ze vertelt met een soort vrolijk cynisme over de manier waarop de overheid is omgegaan met de catastrofe die de Sovjet-Unie op 26 april 1986 trof.

‘Tsjernobyl heeft ons leven in twee stukken gedeeld. Het leven erna is leven met de gevolgen van dit ongeluk en we zullen ons steeds meer moeten inspannen om de verschrikkelijke uitwerkingen daarvan niet te vergeten. Catastrofes ontwikkelen zich doorgaans als een cirkel. Hoe verder men van het middelpunt vandaan komt, des te kleiner worden de gevolgen. Bij de ramp die ons heeft getroffen is het juist andersom: hoe verder men er in de tijd vandaan komt, des te duidelijker worden de gevolgen zichtbaar.

Bij ons was er aanvankelijk niets te merken, maar met het jaar worden de gevolgen erger en we denken er maar liever niet aan wat ons over tien jaar te wachten staat.’

Geleefd in onwetendheid

Wit-Rusland is in 1986 ernstig getroffen door Tsjernobyl. Zeventig procent van de totale radioactieve neerslag is op zijn gebied terecht gekomen. Tien procent kwam neer in de Oekraïne en twintig procent in Rusland. ‘Drieënhalf jaar lang heeft de wereld, en wij evenmin, niet geweten in welke gevaarlijke situatie wij leefden. Daarom noemen wij wat nu bij ons gebeurt het tweede Tsjernobyl, maar het tweede Tsjernobyl werd met opzet door mensen gecreëerd. Als het eerste al een barbaarij was door het systeem van

onverantwoordelijkheid waarin wij leven, het tweede was dat zeker omdat het willens en wetens werd georganiseerd. Pas één jaar geleden, op 25 juni 1990, heeft de regering van onze republiek tijdens een zitting van de Opperste Sovjet in het openbaar voor dit gebied de noodtoestand afgekondigd.’

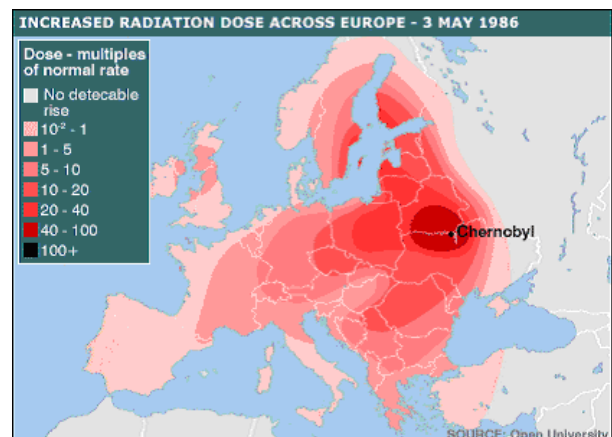
Irina Gruschewaja laat een kaart zien waarop de besmette gebieden zijn aangegeven en die al in juli 1989 verscheen; echter niet als kaart van besmette gebieden, maar als overzicht waar wel of niet paddenstoelen (!) mochten worden verzameld. Ze zegt: ‘Je kunt het geloven of niet, maar wij hebben drie jaar lang in onwetendheid geleefd welke ramp ons heeft getroffen. Laat staan dat we wisten welke gevolgen de ramp voor ons heeft. Men heeft alles verzwegen of gebagatelliseerd. Men heeft ons ervan overtuigd dat het allemaal niet gevaarlijk was en de wetenschappers uit Moskou, die eigenlijk geen wetenschappers maar politici van de atoomlobby zijn, hebben dat goed gedaan. Deze wetenschappers hebben zelfs een papier opgesteld dat mensen in zeventig jaar – langer mogen we kennelijk niet leven – 35 rem radioactiviteit mogen opnemen voordat het gevaarlijk wordt. Toen hebben ze de radioactieve besmetting gemeten en uitgerekend dat de mensen die in de besmette gebieden leven niet in gevaar verkeren. Je mag in die gebieden leven, weliswaar met een aantal beperkingen, maar dat zijn volgens die wetenschappers slechts futiliteiten.’

Gruschewaja somt de voorwaarden op. Niets eten – ook nu nog niet – uit de eigen tuin. Niet in de rivier zwemmen. De koeienmelk weggooien of inleveren waarna ze vermengd wordt met minder besmette melk. Ze zegt: ‘Kun je dat leven noemen? Nu weten we dat er op 26 mei 1986, dus een maand na de ramp, een geheime verordening naar alle artsen en alle gezondheidsdiensten is uitgegaan. Dat document is in ons bezit en het is een jaar geleden gepubliceerd omdat de gegevens uitlekten. Er wordt opdracht in gegeven om alle gegevens die met de omvang van de besmetting te maken hebben, geheim te houden; alle gegevens die te maken hebben met het vermoedelijke aantal zieken als gevolg van Tsjernobyl niet openbaar te maken; artsen mogen ziekten niet in verband brengen met radioactiviteit. We weten ook wiens naam onder die verordening staat en heel veel mensen zijn nadien afgezet, maar als de perestrojka er niet zou zijn geweest, dan zou de hele wereld, en wij evengoed, nu nog niet geweten hebben, wat er toen is gebeurd.’

Akelig veel radioactiviteit

Irina Gruschewaja vervolgt: ‘Onze kinderen werden steeds vaker ziek en in de besmette gebieden nemen de ziekten elk jaar nog toe. Het zijn heel gewone ziekten, zoals van de nieren, de bloedvaten, de tonsillen, angina, allerlei allergieën, bronchitis en astma, en dat is het bewijs voor deze wetenschappers dat die ziekten niets met Tsjernobyl te maken hebben. Ook de verminderde immuniteit van onze kinderen mogen wij van hen niet met radioactiviteit in verband brengen.

Voor ons staat dat verband wel vast. De kleinste huidschram heeft wel drie of vier weken nodig om te genezen. Onze kinderen zijn voortdurend moe, hebben heel vaak om

onverklaarbare reden een bloedneus. Niemand praatte er over, niemand protesteerde omdat de mensen eenvoudig niets wisten.

Deze wetenschappers hebben niet uitgerekend hoeveel radioactiviteit de mensen die in de nu als niet-besmet verklaarde gebieden wonen, tijdens de eerste dagen na de ramp hebben opgelopen. Dat was akelig veel, omdat er vooral in die eerste dagen veel radioactief jodium vrij kwam. Daardoor kregen kinderen en volwassenen een jodiumstoot. In het betrokken gebied Belorusland, komt jodium nauwelijks voor en de schildklier heeft het daardoor altijd moeilijk. Toen het jodium in de atmosfeer verscheen slorpte de schildklier dat heel gulzig op en daarom hebben we sindsdien ook een drastische verhoging van ziekten aan de schildklier. Men had dat pas na zeven jaar verwacht, maar vier jaar na de ramp zijn deze ziekten al vertwintigvoudigd. Alle kinderen in de besmette gebieden van onze republiek lijden aan schildkliervergroting en vorig jaar kwamen de eerste kankergevallen aan het licht. Schildklierkanker is zeldzaam.

Een Duitse professor heeft me verteld dat ze deze soort kanker moeilijk kunnen onderzoeken omdat er geen patiënten te vinden zijn. En bij kinderen komt die ziekte helemaal niet voor. Vorig jaar hadden wij al 47 gevallen. Twee kinderen zijn intussen overleden en de eerste drie maanden van dit jaar zijn er al 12 mensen met schildklierkanker in behandeling genomen. We weten eigenlijk niet hoe we hen behandelen moeten, terwijl de artsen zeggen dat deze vorm van kanker zeer kwaadaardig en moeilijk te genezen is. Niemand kan toch ontkennen dat dit allemaal met de verhoogde radioactiviteit te maken heeft, maar desondanks beweren de wetenschappers, ook bij ons in het Instituut voor straalgeneeskunde, dat het nog steeds niet bewezen is dat radioactiviteit zulke verschrikkelijke gevolgen heeft.'

Hoe de generaties na ons ter wereld zullen komen, kunnen we slechts vermoeden, zegt Irina, die zelf twee kinderen heeft, bitter. 'Nu al zijn de veranderingen in de dieren- en plantenwereld merkbaar. Ik kom regelmatig in de besmette gebieden en ik heb berken gezien die er niet als slanke berken, maar als gedrochten uitzien met vele takken en heel vreemde bladeren. Voor de eiken en de andere planten geldt hetzelfde. Gigantisme is er overal. In onze eigen tuin zijn de kleine planten en de bomen zo snel groot en dik geworden dat ik me er achteraf over verbaas dat ik niet onmiddellijk een verband heb gelegd. Een boom groeit doorgaans langzaam, maar als ik nu in mijn tuin kom, lijkt het of ik in een oeroud bos loop, zo groot en reusachtig zijn de bomen in Minsk drie jaar geworden.

In onze stad was radioactiviteit na de ramp duizendmaal hoger dan de natuurlijke radioactiviteit die in de atmosfeer voorkomt. En in die periode, toen niemand het nog wist, gingen de mensen bij hun vrienden en familie op bezoek die in de besmette zones woonden. Het was een mooie zonnige zomer en men dacht: die 30-kilometerzone is aangegeven en wat daarbuiten ligt is niet zo besmet en gevaarlijk. En nu komen juist die mensen bij ons en vertellen waar ze nadien geweest zijn, ze begrijpen het niet, want de overheid had toch gezegd dat die gebieden niet gevaarlijk zijn en nu lijden hun kinderen toch aan die

verschijnselen. Er zijn families die elke zomer van '86 tot '89 – want ook in '89 wisten we nog niet hoe groot het gevaar was – naar de besmette gebieden met vakantie zijn gegaan.

Niet de belangen van onze kinderen

In maart van dit jaar was ik met een Duitse televisieploeg in de streek vlakbij de reactor, net even buiten de dertig kilometerzone. We bleven er enkele dagen en de Duitsers kregen allemaal een bloedneus, voelden zich ellendig en ze hadden een metaalsmaak in hun mond. Natuurlijk kun je daar allerlei oorzaken voor aanvoeren, zoals de normale milieuvervuiling die bij ons ook heel hoog is. Maar als we een verband leggen met radioactiviteit worden we uitgescholden voor paniekzaaiers, zelfs nu nog. Ik begrijp dat niet. Het gaat in de eerste plaats om de politiek en niet om mensenlevens. Allerlei belangen staan op het spel, maar niet het belang van onze kinderen. In feite is dat de oorzaak waarom wij onze stichting hebben opgericht, we willen iets ondernemen en deze muur van zwijgen doorbreken. In 1989 is ons Initiatief Kinderen van Tsjernobyl ontstaan in het kader van de Belo-Russische Volksfront-beweging.'

Irina wijst op de wit-rode vlag aan de muur van haar kamer: 'Dat is niet de vlag van Belorusland, maar de historische vlag van het Belarussische volk. Heel lang is die vlag verboden geweest. Vorig jaar ging je nog achter de tralies als je die vlag toonde, maar sinds vorig jaar mogen we dit symbool voeren. We hebben als initiatiefgroep een heel stuk strijd achter ons. Ik zal één voorbeeld noemen hoe moeilijk het is om actie te voeren tegen de gevolgen van Tsjernobyl.

In september 1989 hebben we een protestmars georganiseerd om de aandacht van de regering te vestigen op de gevolgen van het ongeluk. Het regende dat het gaat, maar we hadden hier in de Leninprospekt, in het centrum van Minsk, een demonstratie van negen kilometer waaraan 40.000 mensen deelnamen. Wij wilden dat er eindelijk iets gebeurde. De regering heeft natuurlijk niets gedaan, maar mijn man die voorzitter is van ons initiatief en sinds kort parlamentslid voor de oppositie, is door de rechtbank voor het organiseren van die mars veroordeeld. We konden niet eens een advocaat nemen. Tsjernobyl heeft gewerkt als een katalysator voor onze democratische beweging. Tsjernobyl heeft ons eraan herinnerd dat wij als burgers ook actief moeten zijn. Vele jaren zijn alle initiatieven onderdrukt. Jarenlang mochten de mensen niets beginnen zonder een vergunning. Alles moesten we vragen. Onze eerste expeditie naar de besmette zone werd tegengehouden. Men vroeg ons: wie heeft jullie toestemming gegeven? Wie geeft jullie het recht om in die zone te komen, met de mensen te praten en informaties in te winnen? En wij zeiden: dat hebben we zelf gedaan; wij hebben het ons voorgenomen en we gaan ermee door. Zulke initiatieven tegen de algemene politiek werden tot nog toe bestraft, maar het zal moeilijk zijn ze te blijven bestraffen.

De mensen die met ons samenwerken in de stichting, zijn in een jaar tijds heel andere mensen geworden. Ze hebben een andere mentaliteit gekregen. Ze hebben doorgekregen dat er iets van hun inzet afhangt. Ze merken dat ze iets kunnen bereiken. Natuurlijk, veel mensen leven nog in een soort verdoving en durven hun mond niet open te doen. Ze leven nog steeds in de hoop dat er iemand – de staat – komt en zegt: dat geef ik jullie. In februari was ik in Bichov,

vlak bij Mochilov, centrum van een besmette zone. In Mochilov werd indertijd de radioactieve wolk die richting Moskou ging, kunstmatig van richting veranderd.

De mensen daar weten eenvoudig niet wat er naar beneden is gekomen. Ze vertelden dat er allerlei gele vlekken waren die ze niet weg konden krijgen, maar niemand heeft zijn mond opengedaan. Die mensen zijn aan een langzame dood uitgeleverd en dat geldt ook voor al die mensen die in de plaatsen daaromheen wonen. Tweeënhalf miljoen mensen leven in de besmette gebieden en onder hen zijn 800.000 kinderen. De mensen in Bichov durfden de vitaminepreparaten die ik voor hen meegebracht had, niet aan te nemen. Ze zeiden: wie geeft ons het recht deze vitaminen te verdelen? We zeiden: niemand, maar wij geven jullie het recht ze te verdelen, geeft ze aan jullie burens, geef ze aan de schoolkinderen. Jullie weten zelf wel wie ze nodig hebben. Maar nee, ze durfden ze niet aan te nemen omdat ze altijd onderdrukt zijn door de autoriteiten. Dat is tekenend voor het feit hoe de mensen levenslang zijn geïntimideerd en hoe moeilijk het is om in ons land maar de kleinste verandering aan te brengen. Ik heb zelf ook nooit gedacht dat ik dit durfde. Op de universiteit durfde ik niet eens naar de rector te gaan als ik iets nodig had en nu ga ik naar de minister, spreek met de minister in Rheinland Pfalz, in Schleswig Holstein en in Nordrhein Westfalen. Je kunt het brutaliteit noemen, maar als je weet dat zoveel mensen afhankelijk van je zijn en je kunt wat voor ze doen dan moet je het ook doen. Dat principe is nieuw in ons land en ik zeg het vaak met enige bitterheid tegen de mensen die met ons samenwerken: eigenlijk zijn wij ook kinderen van Tsjernobyl.

Hoewel we er niet op uit zijn, zijn we als stichting politiek bezig omdat we het bewustzijn van de mensen willen veranderen. We willen de mensen laten zien dat ze zichzelf moeten helpen en dat ze daartoe ook in staat zijn. De hulp komt niet van iemand anders. Het moet het werk van onze eigen handen zijn. Ik denk dat helpen alleen zelfs a-moraal is, juist omdat bij deze mensen een mentaliteit van aannemen ontwikkeld is.

Op het ogenblik is Minsk niet besmet en sommige andere gebieden evenmin. Maar wat eten onze mensen? De land- bouwproductie is niet stil gelegd, hoewel enkele wetenschappers van de Academie van Belorusland tijdens de eerste dagen na de ramp al gezegd hebben dat de mensen en het vee geëvacueerd moesten worden. De agrarische bedrijven moesten gesloten worden, maar dat is niet gebeurd.

Integendeel, er werden record-oogsten gehaald in het zwaar radioactief besmette gebied en de levensmiddelen belandden gewoon in de schappen van de winkels. Er zijn wel allerlei andere maatregelen getroffen: men heeft de huizen schoon gemaakt, de straten zijn schoon gespoeld, er is veel geasfalteerd zoals de tuinen van de scholen, men heeft de kinderen in de scholen opgesloten zodat ze niet buiten op de

besmette speelplaatsen zouden komen. Vier jaar lang mochten de kinderen niet buiten bepaalde afgesloten ruimten komen, ze mochten niet naar het bos of in de vrije natuur, ze mochten alleen op geasfalteerde grond spelen, die vaak tot vijfmaal per dag werd schoon gespoten. Ze werden per bus naar school en naar huis gebracht. Pas in 1990 kwam er een beschikking dat de kinderen zich weer onbeperkt overal mochten ophouden omdat men tot

het inzicht was gekomen dat vrijheidsbeperking de kinderen onoverkomelijke schade zou berokkenen.

Een reden voor de wetenschappers in het buitenland die de atoomlobby vertegenwoordigen, spot Irina, 'om te zeggen: nou ja, jullie kinderen zijn ziek omdat ze zulke slechte voeding krijgen en omdat ze opgesloten zitten. Maar de vraag waarom ze in die ruimtes zitten wordt niet gesteld.'

Kindervakanties in buitenland

Van de tweeënhalf miljoen inwoners die Belorusland telt zou een derde moeten verhuizen naar een veiliger gebied. Dat gaat niet van vandaag op morgen en Irina benadrukt dat er al vier jaar verspeeld zijn. 'Niemand doet iets. De staat heeft een aanzet gemaakt, maar het gaat heel stuntelig, omdat de mensen vaak zelf niet willen. In de zwaar besmette gebieden krijgen de mensen vaak aanzienlijke bedragen smartengeld, wat voor hen tegelijkertijd een soort blijfpremie is. Omdat de meesten menen dat het allemaal wel meevalt met de besmetting, denken velen zich met die regeringspremie een kapitaaltje te kunnen vergaren, waarmee ze later naar een aangener gebied kunnen wegtrekken. Wij noemen zulke premies kunnen besteden of om een massale verhuizing naar het noorden in gang te zetten. Het Noorden van Wit-Rusland is zeer dun bevolkt, veel dorpen zijn ontvolkt omdat de mensen er in de loop van de tijd zijn weggetrokken, maar de infrastructuur is nog voorhanden.'

Intussen is de Stichting Kinderen van Tsjernobyl zelf met de verwerkelijking van deze plannen begonnen. Met financiële hulp uit vele Europese landen – Nederland is er niet bij – en Japan worden er vakanties van drie tot vier weken voor kinderen in het buitenland georganiseerd. Vier weken is een geschikte periode om de bleke en lusteloze kinderen wat kleur en wat levensvreugde terug te geven. Net niet lang genoeg om hen al te veel heimwee te bezorgen, maar wel voldoende lang om hen indrukken op te laten doen die belangrijk zijn voor de rest van hun leven. De stichting ziet er streng op toe dat degenen die de kinderen in de dorpen uitzoeken, niet de kinderen van de partijbonzen voor laten gaan. Juist de kinderen uit de zwakke sociale milieus worden uitgezocht. Vaak niet gemakkelijk voor de ontvangende gastouders omdat ze wel eens stelen of niet gehoorzamen, maar van essentieel belang voor de kinderen en later het gezin waarin ze terugkeren. Vanaf juni vorig jaar, toen begonnen werd met de kindervakanties, heeft de stichting tienduizend kinderen naar het buitenland kunnen sturen. Irina: 'De kinderen zijn boodschappers die in het buitenland vertellen over ons leed en ongeluk. De mensen gaan erover nadenken hoe dat is ontstaan en dan zullen ze aan hun eigen atoomenergie gaan denken waarmee zo ook maar doorgaan. De kinderen hebben in Gorleben en Bitliss meegedaan aan acties tegen atoomenergie. Wij verwachten veel van deze vakanties. De kinderen stellen vragen als ze thuis zijn. Waarom kunnen eenvoudige mensen daar wel zo leven en wij hier niet? Waar ligt dat aan? Wie is daarvoor verantwoordelijk? Wat moet ik doen, want ik wil zoals de mensen daar leven.'

Er vanuit gaand dat de Russen moeten leren zichzelf te helpen, wordt er deze herfst, 100 kilometer ten noorden van Minsk, met geld van vrienden uit Duitsland in een oude kolchoze een fabriek voor babyvoeding gestart. Er wordt volkorengraan, dat op ecologische wijze is verbouwd, verwerkt tot een mengsel met fruit en groenten, dat bedoeld is voor kinderen tot twee jaar. Het is een poging om de kinderen die al zwaar besmet zijn niet ook nog eens met zwaar besmet voedsel te belasten.

Eveneens in het noorden is de stichting een project gestart waar lemen huizen worden gebouwd om een begin te maken met de verhuizing van mensen die het besmette gebied willen verlaten. Een filmploeg filmt de bouw en Irina hoopt door de vertoning van die film de mensen over te halen hun oude woongebieden te verlaten. Ze weet dat dat niet eenvoudig zal zijn.

Irina Gruschewaja spreekt binnenkort in Nederland. Informatie: Kerk en Wereld (Martina Heinrichs) Tel.: 03438-12241.